

PURİTANİZM, DİNİ UYANIŞ VE DEVRİM

Jerald C. BRAUER*
Çeviren: Mehmet ALICI**

Yıllardır bilim adamları din ile devrim arasındaki ilişkiyi tartışmaktalar. Ayrıca, temel meselenin mülâhazalarında ifade edilen görüşlerin hemen hemen hepsi din ile Amerikan Devrimi arasındaki yazılara da aksettirilmektedir. Erken dönem yorumcuları, bu karmaşık ilişkiyi, atalara sadakatın örnekleri olarak sınıflandırabilmektedirler. Onlar, öncelikle Amerikan devriminin köklerinin İngiltere’den Amerika kıyılarına gelen Puritanizm’e¹ dayandığına inandılar. Becerikli şarihleri olan Yeni İngiltere² ruhban sınıfınca temsil edilen Puritan dünya görüşü, daha sonraları vuku bulacak devrime entelektüel bir vizyon veya çerçeve sundu.

Bu dünya görüşü birçok temel itirazla karşı karşıya kaldı. Bu görüş, bir teokratik devletin demokratik bir devlete dönüşümünün hesabını nasıl verebilirdi? Ruhban sınıfınca benimsenen temel düşüncelerin insan kitleleri üzerinde herhangi bir etki bıraktığını biri gösterebilir miydi? En iyi ihtimalle, bu

* Chicago Üniversitesi İlahiyat Okulu’nun uzun bir süre dekanlığını yapan ünlü Dinler Tarihçisi, Jerald J. Brauer (1921-1999) Amerika’daki Hıristiyanlık özellikle de Protestanlık üzerinde uzman biriydi. Bu makale Brauer’in editörlüğünü yaptığı **Religion and the American Revolution** (Fortress Press, Philadelphia, 1976) adlı eserin kendisinin yazdığı “Puritanism, Revivalism and the Revolution” başlıklı birinci bölümün (ss. 1-27) çevirisidir.

** İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.
¹ İngiliz Puritanizm’i, reformasyon sürecine hitap eden hem kıtasal hem de yerel unsurlardan beslenmiş, İngiliz Kilisesini Roma Katolisizm’inden arındırma gayretinde olan radikal Protestan bir akımdır. Daha detaylı bilgi için bakınız. Mehmet ALICI, **İngiliz Puritanizm’inin Doğuşu ve Gelişimi (XVI.-XVII. yüzyıl)** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2005) (ç.n.).

² Yeni İngiltere/New England kavramı, İngiltere’den Amerika’ya göç eden Puritanlar tarafından kullanılmış ve kavramsal bir nitelik kazanmıştır. Burası şu anki Amerika’nın kuzeydoğusunda yer alan Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island ve Connecticut’u kapsar. Yeni İngiltere ismini ilk defa Kaptan John Smith (1580-1631) 1614’te bu bölgeyi keşfinden sonra kullanmıştır. Burası Puritan göçmenlerin ve özellikle Puritan ileri gelenlerin ilk yerleşke noktaları olarak bilinmektedir. Kenyon, J. P., **The Wordsworth Dictionary of British History**, London, Wordsworth Editions, 1994. s. 256. (ç.n.).

düşüncelerin sonraki propagandacılar tarafından devralındığının ve kendi amaçları için kullandıklarının kesinliği tartışılabilir.

Belki de Puritanizm ile Amerikan devrimi arasında varsayılan en erken ilişkiye dair ifade edilen en güçlü eleştiri; bu ilişkinin belli teolojik ve soyut felsefi görüşlere vurgu yapması ve dolayısıyla Amerikan devrimini üreten gerçek güçleri görmezden gelmesiydi. Bu ilişki, XVIII. yüzyıl ortası ve sonu Amerikan toplumunu belirleyen derin ve köklü sosyal gerilimlere ilgisiz kalma eğilimindeydi. Bu, temelde bir Yeni İngiltere ilgisi altındaki bütün kolonisel mezhepsel kaygıları ihtiva etmekteydi. Fakat bu görüş, ana ülke ile koloniler arasındaki XVIII. yüzyıl sonu çatışmasını tespitinde başarısız oldu. İngiltere ile koloniler arasında yavaş yavaş gelişen ve Fransız-Kızılderili savaşı sonucu sonrasında doruğa ulaşan ekonomik gerilimlere yeterince dikkat etmedi.

Sonraları Hannah Arendt şöyle yazdı: “Modern çağda belli dar dini çevrelerde tezahür eden isyankâr ruh, daima bazı büyük uyanmalar ya da – onun tarafından etkilenenlerin ne kadar “ihya olacakları” bir yana– siyasi olarak sonuçsuz, tarihi olarak nafile Dini Uyanış ile son buldu.”³ Böylesi bir görüş kabaca Amerikan devriminin gelişimini gören, tarihsel durumun karmaşık gerçek[lik]lerini aksettirmekten oldukça uzaktır. Din, gerçekten, kolonisel Amerika halkını devrime doğru zorlayan ve onları eylemlerinde güçlü kılan temel kuvvetlerden biriydi.

Din ile Amerikan Devrimi arasında bir bağ olduğunu kanıtlama girişiminde; bazı tarihçiler devrimin siyasi retoriğine tıpatıp aynı ya da benzeri düşünceleri ve sözleri içeren vaazları alıntılamanın yeterli olduğunu düşündüler. John W. Thornton buna iyi bir örnektir. 1860’da Boston’da çıkan “*The Pulpit of the American Revolution*” adlı eserinin girişinde Thornton şu ifadeyle başlar:

“Siyaset ile din arasındaki gerçek bağ, Vaazların bu cildinde işlenmiş derstir ve bu onun başlığında yer almaktadır... Bu, Cumhuriyetin Kurucularının kendi deneyimlerinde uygulamışlarının ifadesidir. Onlar, İncil’den nasihat almak ve onların halkı idare etme yasası olarak İncil’in ahlak ilkelerini tanıyıp kabul etmek için kendilerinin seçilmiş din adamlarını çağırarak sivil toplantılarında Tanrının yardımına başvurdular. Kurucular, siyaset ile dini ayırmadılar. Aksine bu ayrımı

³ Hannah Arendt, *On Revolution*, Viking Press, New York, 1965, s. 19.

dinsizlik olarak kınadılar. Onlar savaş için hazırlandılar ve fakat paralı askerler olarak değil, Cromwell ve İngiliz Devletler Topluluğu'nun askerleri gibi, kalplerinde Tanrı kelimesiyle ve ona güvenerek savaşa girdiler. Bu, cumhuriyetin maddi zayıflığına karşın, yüksek sayıda ve disiplinli İngiltere'nin bütün gücüne karşı ayakta tutan gizli moral gücün altında yatan sırdı. Bu Vaazlara göre – Vaazlardan çıkan cevaba göre– ülke kendi baskı ruhsatnamesini ekledi ve böylece, onlar gelecek kuşaklara iki kat saygıyla aktarıldılar.”⁴

Thornton şöyle diyerek devam eder:

“Jonathan Mayhew 1750’de verdiği vaazında; Tanrı tarafından atanmış, Amerika ve sadece İngiltere değil temelde dünya için özgürlüğü kazanmış Washington’un itikadi çerçevesinde hükümetin Hristiyan prensiplerini açıkladı.”⁵

Thornton gayet farkında olarak bize şunu ifade ettiğinde, Amerikan Devrimi ile daha erken İngiliz Puritan devrimini birbiriyle bağdaştırdı:

“Hugh Peter ismi bize, Yeni İngiltere'nin 1640 İngiliz devrimini paylaştığını, Cromwell’e yardım ve teselli için askerler ve vaizler gönderdiğini, zulme karşı çıkanlara, Whalley’e, Goffe ve Dixwell’e sığınma hakkı verdiğini, 1688 devriminde özgürlüğün aynı ilkelerini onayladığını ve 1776’nın üçüncü devrimi kayıtlarında sabit olduğunu hatırlatır.”⁶

Thornton Amerikan Devrimi ile din arasında sadece yakın bir ilişki görmez, aynı zamanda Puritanizm ile ilişkisiyle sınırlandırır. Bu tür bir bakış ise tamamıyla Virginia liderleri sayesinde yapılan Episkopal⁷ katkıları görmezden geldi. Episkopasiye atfedilen nokta, onların artık eskisi kadar dindar olmadıkları, hayata bakışlarında en iyi ihtimalle tarzda dini konularda ılımlı oldukları sonucuna varılmasıdır. Fakat Latitudinarianizm [dini konularda ılımlı tavır] bir dini hareket olarak anlaşılrsa dahi, bir son dönem tarihçisi; “dini

⁴ Thornton John Wingate, *The Pulpit of The American Revolution or Political Sermons of The Period of 1776*, Gould and Lincoln Press, Boston, 1860, s. iii.

⁵ a.g.e, s. v.

⁶ a.g.e, s. xx.

⁷ Episkopasi, piskoposların yönetimindeki kilise hiyerarşisidir. VIII. Henry, Papalıktan İngiliz Kilisesini ayırdığında, idare sisteminde kurumsal bir değişikliğe gitmedi. Bu durumun en belirgin nedeni Apostolik bağlantının devam ettirilmesidir. Apostolik bir benzetmeye gidilmesi, piskoposluğun Tanrı kaynaklı bir yetki olduğunun doğrulanması gayretinin bir tezahürüdür. Bu bağlamda dönemin Anglikanları, Kutsal Kitap’ta olmadığı iddia edilen kilise idare sistemini (Episkopasi) bu şekilde kabul edilebilir kılmaya çalıştılar. (ç.n.)

Latitudinarianizm katkısının... Amerikan tarihinde genelde fazlaca abartıldığını” ileri sürdü⁸.

Şu an çağdaş tarihçilerin bazılarının iddia ettiği gibi; eğer Latitudinarianizm [ılımlı dindarlık] ve Aydınlanma kısmen dini hareketler olarak anlaşılacaksa, o zaman din ile Amerikan devrimi arasındaki ilişkinin yeniden değerlendirilmesi gerekir. Bu süreç şu an gelişme aşamasındadır⁹. Bu çalışma, Puritanizm ve Dini Uyanış’tan öte başka dini hareketlerce de gerçekleştirildiğini varsayar. Fakat bu kısa makale çerçevesinde soruna daha geniş bir şekilde değinmek imkânsızdır.

Thornton’un önsözü, Amerikan Devrimi ile din arasındaki ilişkilerin ispat edildiğini farz eden klasik bir örnektir. Bu kuramsal resmi teolojik doktrinler, dönemin siyasal süreciyle doğrudan bağ kurdu mu? Yoksa bunlar ilkin teolojik anlama gelmeyen temel gerçek[lik]lerin makul hale getirilmeleri miydi? Amerika’da dini düşünce ve dini kurumlar üzerine çalışan tarihçiler bu iki temel eleştiriye yeterince dikkat etmemektedirler. Onlar, resmi söylevin doğrudan Amerikan devriminin siyasal hareketiyle ilişkili olduğu varsayımında ısrar ediyorlar.

Eğer mümkünse, sorun şunu belirlemektir; Yeni İngiltere kültürü kendi dinî sembol ve inançları sayesinde muhafazakâr bir teokrazi olacağı görünen bir devrimi nasıl içten ve gönülden desteklemeye eğilim gösterdi? “*Center and Periphery*” adlı ilginç makalesinde Edward Shils, Puritanizm’in ve Revivalizm’in teolojik inanç ve sembollerinin, isyanın ortaya çıkışından önce kolonistlerin kafalarında ve gönüllerinde bir devrim yaratmaya nasıl yardımcı olduğuna dikkat çeken bir perspektif verir¹⁰.

⁸ James Hastings Nichols, *Democracy and Churches*, Westminster Press, Philadelphia, 1951, s. 40.

⁹ Sidney E. Mead, bir dini hareket olarak Aydınlanmayı ve onun Amerika’da dine ve siyasete dair sonuçlarını en iyi açıklayan şarihlerden biridir. Bu kitabın ikinci bölümünü ve ayrıca onun *The Nation with The Soul of A Church*, Harper and Row, New York, 1975 adlı kitabı bu bağlamda dikkate değerdir. Ayrıca bkz. Lester D. Joyce, *Church and Clergy in the American Revolutions: A Study in Group Behavior*, Exposition Press, New York 1966.

¹⁰ *Selected Essays By Edward Shils*, Chicago Üniversitesi, Sosyoloji Departmanı, Sosyal Organizasyon Etütleri Merkezi, s. 1-14; Edward Shils, *The Logic of Personal Knowledge*, Routledge and Kegan Paul, London, 1961.

Yeni İngiltere toplumu, kendi başlangıcının içerdiği belli paradoksal ve çevresel unsurlardan ayrı açık bir merkezde kuruldu ve yaşandı. Bu topluma anlam ve uyumluluk veren sembol, inanç ve değerler alanının yerini belirlemek zor değildir. Bu yeni inanç ve sembolleri Yeni İngiltereliler kutsallığa ve bizzat Tanrının kendisine dayandırdılar. Bunlar Kutsal Kitap'ta açıklandığı ve tabiatta yeniden onaylandığı gibi Tanrının gücüne bağlıdır. Toplumun bütünü onlara katılsa ve desteklese de, bu yeni inanç ve semboller, özellikle sivil idarecilerden ve ruhbanlardan oluşmuş elit bir yönetim tarafından somutlaştırıldı ve açıkça gösterildi. Bu sembol ve inançlar dışında düzen büyük oranda toplum ve onun içindeki çeşitli ikincil sistemler ve kurumların içine yayılmıştı.

Toplum, tutarlı temel bir merkez sunan ve birçok çevresel ve paradoksal unsurlar içeren kendini en iyi ifade edebilen bir sistemdi. Tarihsel ilerlemenin gelişiminden ve Yeni İngilterelilerin, tarihsel tecrübenin beklenmeyen değişikliğine katılmalarından, kolonideki otorite ve düzeni başlangıçta güçlendiren sembol, değer ve inançlardan müteşekkil odak, kraliyet ve parlamentoya karşı isyanda dinamik bir unsur haline geldi.

Burada, Yeni İngiltere toplumunun odağı olan inanç ve sembollere ilgi çekerek, Puritanizm ve Dini Uyanış'ın kraliyet ve parlamentonun ikisini devirmeye yardım edişinin bütün gelişiminin taslağını çizmek gereksiz ve imkânsızdır. Buradaki çaba; bu merkezî değer ve inançların birkaçını yükseltmek ve kısaca her birinin bir geçiş ve yeniden onay sürecine nasıl maruz kaldığını; bu sürecin, onun XVIII. yüzyıl sonu siyasal gelişiminde oynadığı doğrudan rolü sağladığını göstermek için sarf edilecektir. Neyse ki bu inanç ve sembollerin hepsi çok sayıda araştırmacı tarafından dikkatlice analiz edildi. Bu nedenle onların ince ayrıntıları ve çeşitli bağlantıları üzerinde zaman harcamaya gerek yoktur.

I

İlkin Massachusetts Bay Kolonisini kuran Puritanlar, kendi kutsal tecrübelerinin ilahi güce dayandığına inandılar. Onlar, hayatlarının hem kişisel ve hem de sosyal yönünün kutsallık temeli üzerine kurulduğuna inandılar. Yenidünyada [Amerika'da] onların varlığının hakikati için şöyle bir hipotez ileri

sürüldü: Kendi takdiriyle Tanrı, Yenidünyanın keşfini kendi kilisesinin reformasyonu sonrasına değin saklamıştı. Puritanlar, Tanrının iradesiyle yenidünyaya yerleşmek ve Eski ve Yeni Ahitte görüldüğü gibi Tanrının kelamının açıklanışına dair "idarenin sivil ve ruhani olmak üzere iki yapısını"¹¹ kurmak için çağrıldılar. Modern toplum kendisini kuşatan sembol ve inançların temel gerçekliğini reddetmeyi dileyebilirdi. Ancak, Yeni İngiltere'de Puritan kaygı buna muhalifti. Bu kaygı, toplumun sadece ilahi takdir sayesinde ve onda var olduğunu gönülden onayladı.

Puritanların büyük çoğunluğu için bir temel doktrin olmasına ve kişisel ve sosyal hayatın her ikisine matuf sonuçları olmasına karşın, kader, bizzat Puritan toplumu belirleyen merkezî inanç ve sembollerden biri olarak sayılamaz. Yedi yahut sekiz ana sembol, inanç ya da değer Puritan toplumun çevresel yapısını olduğu kadar merkezini de oluşturmak için belirlendi. Bunlar okulların ve kiliselerin kuruluşlarında olduğu kadar Yeni İngiltere sınıf yapısı, aile hayatı, siyaset ve ekonomisinde de yankısını buldu. Onlar her bir ikincil sistemde ve kurumda elit idarece canlandırıldı ve inatla korundu. Başlangıçta bunlar düzen ve istikrara olanak sağladılarsa da, daha sonra, hoşnutsuzluğa ve devrimin oluşumuna hizmet ettiler.

Puritan kültürel sistemdeki bu sembol ve değerlerin en önemlilerinden biri ahittir. Bu, Puritan toplumda sembollerin en temel en şümüllülerinden biri olup hayatın her yönüne nüfuz etti. Ahit, keyfi gücüne rasyonellik ve yapı veren kaprisli ya da hatta irrasyonel bir Tanrı inancını ifade etmedi¹². Ahit, başlangıçta İbrahim ile yapılan bir ahit sayesinde oluşan İsrail adlandırmasında görüldüğü gibi kutsal metinde yer aldı. Muhakkak, sonsuz bilgeliğinde Tanrı, ebedi hayat için seçtiklerini belirledi ve kalanı cehennem azabına çarptırdı. Fakat seçimini

¹¹ John Winthrop, "Christian Charity", Perry Miller&Thomas Johnson, ed., *The Puritans, A Source Book of Their Writings*, Harper Torchbooks, New York, 1963, c.1, s. 197.

¹² Bu nokta üzerinde bir temel anlaşmazlık var. Perry Miller ahitin, iki misli keyfi ve irrasyonel Puritan girişimler sunduğunu ileri sürdü. Bkz. "The Marrow of Puritan Divinity," *Errand into the Wilderness* Harper Torchbooks, New York 1956, s. 65, 69; Leonard J. Trinterud Ahit teolojisinin Calvin'in *Institutes*'den önce işlevsel olduğu gerçeğini ve birçoklarının ilk İngiliz Puritanı olarak görülen William Tyndale kadar erken İngiliz ilahiyatında var olduğunu saptadı. Bkz. Leonard J. Trinterud ahit, "The Origins of Puritanism", *Church History* 20, 1951, s. 37-57.

bilinir kılmak için belirlediği yol, bizzat kendisiyle her bir seçtiği arasında bir ahit ilişkisini oluşturan onun ruhu ve sözü sayesinde. Böylece Tanrı ile kişi arasındaki ilişki bu ahide dayalıdır.

Puritan ahit anlayışının esasında üç şey vardır. Birincisi; ahitin oluşturulmasına ve devam edişine dair bütün teşebbüslerin Tanrının elinde olduğu kesinlikle açıktır. O, ahit ilişkisini yaratır, başlatır ve sürdürür. Bu, sadece Tanrıdan gelen bir lütf eylemidir. Öte yandan ikinci şey; ahitin koşullu olmasıdır. Şöyle ki; Tanrı ahitin temellerini ve onu gerekli kılan koşullarını koyar ve eğer insan onu yerine getirmekte başarısız olursa ahit bozulur. Yargılama ve cezalandırma ortaya çıkar. Üçüncü şeyse, ahit hakkında onun toplumsal doğasına dikkat etmektir. Tanrı ile birey arasında bir temele dayanmasına karşın, ahitin amacı basitçe bireylerin kurtuluşu olmayıp, bundan da öte bir ulusun yaratılışıdır. Bireyler Tanrıyla tek tek bir yanlı ilişkide ahitleşmezler. Tanrı ile birey arasındaki ilişki üst seviyede kişisel ve öznel olsa da, ahit sadece bir topluluğun genel durumunda kilisede tezahür eder. Kiliseler, bir inanan kardeşler cemaatini oluşturmak için birbirleriyle anlaşmış bireylerin bir araya gelmesidir. Kardeş olan inananların birbirleriyle ve Tanrıyla olan ahitten ayrı olarak kilisenin kendi başına gerçek tezahürü yoktur.

Tanrı, insan ve inanan kardeşlerin içinde olduğu yol olarak ahitte yer alan temel sembol ya da inanç, her açıdan puritan hayatın içine taşınır. Kilisede Tanrı ile insan ve birey ile kardeşler arasındaki ilişki ahit üzere oturtulmuştu ki bu devleti oluşturan halk kitlesiydi. Hacılar karaya çıkmadan önce kilise ahdi kavramına dayalı Mayflower Compact¹³ [Sözleşmesini] biçimlendirdiler. “Hıristiyan hayırseverliği” üzerine olan ünlü vaazında John Winthrop, Puritanlara onların ortak bir görevi yürütmek için ahitleştiklerini hatırlattı. Bütün Massachusetts körfezi çabası, ortak girişim ile meşgul olanlar arasındaki bir ahit ve bütün insanlarla Tanrı arasında bir ahit olarak yorumlandı¹⁴. Bu sembol, günlüklerde, mektuplarda dini hizmetler bağlamında verilen sayısız vaazlarda ve bizzat devrimin kendisinde ve ona dek olan Winthrop’un

¹³ Mayflower Sözleşmesi, 1620 yılında Amerika’daki yani yenedünyadaki ilk yerel hükümet yapılanmasına dair ahit mesabesindedir. Mayflower’e ulaşan yolcular tarafından kendi aralarındaki herhangi bir ayrılığı engellemek amacıyla yapılmıştır.(ç.n)

¹⁴ John Winthrop, "Christian Charity," s. 198.

Hıristiyan hayırseverliğine uzanan seçim-günü, oruç-günü vaazlarında bulunur. Puritanların kendi kutsal toplulukları için bir siyasî yapıya dönüştürdükleri ticarî yasa, insanlarıyla yapılan ahiti mühürleyen özel bir Tanrı iradesinin eylemi olarak görüldü¹⁵.

Puritan toplumun ikinci temel inanç ve merkezî değeri rıza [gösterme] sembolüydü. Bu da Puritan dinî tecrübesine dayanıyordu ve gün be gün oluşan tarihsel tecrübeyle test edildi. Puritan toplumun, rızanın gerçekliğinden ayrı olması tasavvur edilemezdi. Tanrının önceden kurtulacak olanı belirlemesine rağmen, ayrıca inananların kendi ihtidaları sayesinde ortaya koyacakları seçilmişlikleri de Tanrının iradesiydi. Delilsiz ihtidanın varoluşsal dini tecrübesiyle bir kişi Hıristiyan olamazdı. Bu, İngiltere kilisesinde reform[dan doğan] Puritan hoşnutsuzluğunun dinsel temeliydi. Kilise, ilkin ihtida tecrübesinin manevi olarak yeniden inşasını ve tahrip edici yargılamayı tecrübe etmemiş ilgisiz Hıristiyanlarca oluşturulmuştu.

İhtida, ilahi seçilmişliğin realitesine olan insan[ın] rızasını simgeler. Bu, insanın kendi günahkârlığının realitesine ve aşağılanma tecrübesinde İsa Mesih’de ilahi affedilişinin gerçekliğine rıza gösterdiği Tanrının iradesidir. Tanrı ile birey arasındaki ahit ancak bu yolla mümkün olacaktı. Tanrı, seçimi bir yıldırımla veya büyüleyici bir tarzda kişinin günahkârlıktan azizliğe geçişiyle kararlaştırmadı. Seçim [işleyiş] süreci, kurtuluşun insan kabulüyle sonuçlanan hayattaki kilit tecrübeler sayesinde içselleştirildi. Bu, bağışlanma için Tanrının iradesine rıza göstermeye dair bizzat bilinçli bir kararı içermektedir.

Rıza motifi, Puritan toplum içinde uygulanır. İnsan, Tanrının yargılamalarına ve ilahi eylemlerine rıza gösterirken, insanın rızası insan varlığındaki bütün önemli noktalara gereksinim duyar. Biri, bir cemaate katıldığında, onun ilahi iradeye razı olduğunun geçerliliğine ve doğruluğuna ve cemaat tarafından kabul görmenin ötesinde bu cemaate katılmaya ve onun kurallarına uymaya razı olmak zorundaydı. Böylece hiçbir kilise, iradesini başka herhangi bir kilise üzerinde zorlayacak güce sahip olamazdı. Her cemaat kendi

¹⁵ Charles M. Andrews, *The Colonial Period of American History*, Yale University Press, New Haven, 1934, c.I, s. 431-461.

başına tam ve yetkin bir kiliseydi ve üyelerinin rızası yoluyla kendi refahıyla ilgili olarak bütün kararları alabildi.

Her şeyden önce, bir papaz dışarıdan herhangi bir güç, hatta bir yönetici, tarafından bir cemaate zorla kabul ettirilemezdi. Cemaatin üyeleri, bizzat kendi papazlarına rıza göstermekteydiler. Ayrıca rıza, siyasî gövdede bütün anahtar noktaları gerekli kılmaktadır. İdareciler, muavinler ve seçkinler, özgür insanlar tarafından aday gösterilme sürecinden ve seçimden geçmek zorundaydı. Rıza söz konusu edilmeden bu idareciler yönetemezlerdi. Hatta milis kuvvetleri kendi subaylarını seçerler. Böylece rıza [gösterme] sembolü, Yeni İngiltere toplumunun yaşadığının ötesinde derin bir şekilde değerlerin dayanağının içine yerleştirildi. Rıza, Yeni İngiltere toplumunda nispeten elit üst tabaka yönetici ve yardımcılarından oluşan küçük bir grubun koloninin kontrolünü kaybetmeme çabası tarzında rol aldı. Fakat bu can alıcı nokta değildir. Onlar sadece insanların temel değerlerini benimsedikleri ve rızayı muhafaza etmek için gerekli ayarlamaları yaptıkları sürece özel bir elit olarak toplumda kendi rollerini kaybetmediler.

Temel yasanın yönetimi ve onun mutlak gerçekliği, Massachusetts Bay kolonisinin diğer merkezi inancı veya değeri¹⁶. Yasa, basitçe insanlığın yeryüzüne inme tabiatından ve bunun bir neticesi olarak insanların birbirine karşı giriştiği savaştan dolayı bir gereksinim değildi. Yasa, temelde anarşi ve kargaşaya karşı caydırıcı olan bir şeyden daha öteydi. Bundan da çok, Yasa, insanlığın Tanrıya karşı sorumluluklarını yerine getirmesi kadar karşılıklı hizmetlerdeki bütün potansiyelinin farkına varın diye hayatın düzen ve yapısını sağlayan pozitif bir gerçeklikti. Yasa, insanların birbirlerine ve Tanrıya karşı olan ahit sorumluluklarını sonuna kadar yaşayabilecekleri bir çerçeve verdi. Sadece iyi hayata yönelen prensipler değil ayrıca bir cazibe de sundu.

Yasa bütün insanların içinde ve hükmü altında yaşadıkları ve çalıştıkları bir yapıydı. Hiçbir kişi veya hiçbir grup yasanın üstünde değildi ve her biri kendilerinin karşılıklı sorumluluklarının doğru dürüst olarak onda tanımlandığını gördü. En iyi şekliyle yasa, Tanrının kâinata yönelik kendi

¹⁶ Alice M. Baldwin, *The New England Clergy and the American Revolution*, Duke University Press, Durham, 1928, s. 12-21.

iradesini simgeledi. Tarihi gerçekliği içinde, İngiliz halkının Tanrının yasası altındaki kaderine ulaştığı özel bir yolu gösterdi. Yasa, güç ve otoritenin her ikisine gereksinim duydu. Fakat ayrıca uygulanması gereken ve uygulanabilecek güç ve otorite açısından sınırları da verdi¹⁷. Yasa sadece kutsallık tarafından aşkınlaştırıldığından ve ona katıldığından dolayı etkiliydi. Tanrı –yasanın simgeseli ve örneği bir yana– hiçbir kişi veya grup onun [yasanın] ötesinde durmasın diye onun kaynağı ve gayesidir. Temel yasa, Puritanizm'e koruyucu bir güç sağlasa da, başka şartların etkisi altında kraliyet ve parlamentonun ikisine karşı bir protesto kaynağı haline geldi.

Puritan toplumun dördüncü merkezi değeri; Tanrı tarafından atanmış örgütsel bir topluma olan derin inançtı. Erken dönem Yeni İngiltere toplumu ne kadar demokratik unsura sahip olursa olsun, kesinlikle herhangi bir siyasal ve sosyal eşitlik bakımından yoksundu. Toplum açık, düzenlenmiş bir yapı üzerine kuruldu. Siyasî gövde Ortaçağ anlayışında olduğu gibi toplu, katı bir şekilde hiyerarşik bir düzenleme üzerine bina edildi. Türemiş olduğu İngiliz toplumu kadar iyi düzenlenmiş veya karmaşık değildi. Belki Yeni İngiltere toplumu, en başta asillik sınıflandırmasını açıkça gözeterek azalan bir ardıllıkla takip eden kalıtsal bir monarşiye, karmaşık bir kilise hiyerarşisine, arazisi olan bir orta tabakaya, yükselen bir tacir sınıfa, basit çiftçilere ve bu kategorilerin hiçbirisine uymayan ayrıcalıksız büyük sayıda bir insan kitlesine sahip olan İngiliz sınıf sisteminin bir basitleştirilmiş ve çeşitlemesi olarak ifade edilebilir.

Açıkça düzenlenen Yeni İngiltere toplumu esasta iki sınıfı içerdiği ve bu ikisi arasındaki çizginin sürekli olarak kaydığı söylendi. Finansal statünün, iki grup arasındaki tek ayırıcı nitelik olmamasına karşın sınıflardan biri kalifiye ya da zengin insanlardan oluştu, diğeri ise genel halkı ve zengin olmayanları kapsadı. Paraya ve özellikle araziye ek olarak, kilisede birinin statüsü ve toplum

¹⁷ John Barnard, *The Throne Established by Righteousness*, Boston, 1734, A. W. Plumstead, *The Wall and the Garden. Selected Massachusetts Election Sermons 1670 - 1755* içinde, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1968, s. 252-267; Ebenezer Pemberton, *The Divine Origin and Dignity of Government Asserted*, Boston, 1710, s. 10, 17-18, 96-98; Baldwin, *New England Clergy*, s. 32-46.

içinde çeşitli sivil işlevlerde olduğu gibi, kişinin İngiltere'den getirdiği arka plan ve miras önemiydi¹⁸.

Yeni İngiltere'de ilk grup yöneticiler ve diğer siyasî görevliler, papazlar, tacirler gibi az sayıda insandan ve yavaş yavaş artan bir sayıda doktor, avukat ve öğretmen gibi meslek sahibi insanlardan, ikinci grup ise, büyük oranda henüz kendilerini birinci sınıfın üyeleri olarak kabul ettirmek için yeterli maddi kaynakları olmayan küçük arazi sahiplerinden oluştu.

Puritan vaazları ve dini risaleleri iyi idarecilere kinayelerle [referanslarla] doluydu.¹⁹ Gerçekten Winthrop hem kendisine hem de akranı olan idarecilere kendi sorumluluklarının kapsamını ve doğasını hatırlatan tipik bir yöneticiydi. Can alıcı nokta; yeni İngiltere toplumunun, seçkin kesimin bu inançların [somut haline] sadık kaldıkları sürece az sayıda insanın kendi sistemlerinin en derin değer ve inançlarını sembolize ettiklerine inanmasıydı.

Aslında toplumun hiyerarşik olarak düzenlenmesine ilişkin muhafazakâr Yeni İngiltere Puritan inancı, -somut tarihsel durumlarda- devrim değilse de üst seviyede tehlikeli hale gelebilen teorik ve pratik iki güce sahipti. Yeni İngiltere Puritan değerler sistemi ve inanç şeklinin zayıf tarafı onların kraliyet ve parlamentoya sadakatlerindedir. İngilizler krallıkla hatta onunla anlaşamadıkları zaman bile, ona saygıda ve değer vermede kusur etmediler. Yeni İngiltere'nin kurucuları [da] İngilizlerdi. Onlar dinî reformda hedefine ulaşamamış gayretlerle birkaç kuşağı temsil ettiler ve kendi hayatlarının ve kaderlerinin, krallığın elinde tehlikede olduğuna inandırılmaları nedeniyle yeni bir mesken aradılar. Hayatlarını Tanrının isteği doğrultusunda şekillendirmek zorunda olduklarından Tanrıya ibadette özgür değildiler.

Yine de, Yeni İngiltere Puritanları, İngiliz krallığının gücü ve rolüne ait merkezî İngiliz sembolüyle bağlarını koparmadılar. Yanlış bilgilendirilmiş ve

¹⁸ Robert E. Brown, *Middle-Class Democracy and the Revolution, 1691-1780*, Harper Torchbooks, New York, 1969, s. 38-119; Stephen Foster, *Their Solitary Way*, Yale University Press, New Haven, 1971, s. 33-40.

¹⁹ Foster, *Their Solitary Way*, s. 67-98, ayrıca bkz. Samuel Willard, *The Character of a Good Ruler*, Boston, 1694; Benjamin Wadsworth, *Rulers Feeding and Guiding This People*, Boston, 1716.

yanlış yönlendirilmiş bir krallık anlayışından kendi saflığında olması gereken krallık anlayışına başvurdular. Siyasî yollarla dinî reformu başarmak için yapılan girişimlerde hedefe ulaşılmadığından, Puritanlar İngiltere'de erkenden parlamentoya bir ittifak yaptılar ve daha çok bunu İngiliz toplumunda düzen, adalet ve gücün merkezî sembolü olarak gördüler. Yeni İngiltere'ye gelen Puritanlar bu geleneği paylaştılar.

Yeni İngiltere Puritanları daima Stuart döneminde tedirgin oldular. Fakat inatla kraliyete inanca sadık kaldılar. Kraliyetçe anayasal haklarının garanti edilmesinden dolayı onun geçerliliğinde ısrar ettiler. Fakat kraliyet tarafından yasayı yorumlamaya, değiştirmeye ve eski haline döndürmeye dair her çabaya direndiler. Puritanlar kraliyete muhalif değildi, dahası onu tamamen İngiltere tarihinde kendi gerçekliğiyle çelişkili olmasına dair bir ideal olarak kabul ettiler. Onların kraliyete dair görüşleri, Shils'in XVII. yüzyıl İngiliz ideal ve inançlarının merkezine doğru ikincil [önemsiz] olarak tanımladıklarıydı. Fakat sadece onların kraliyet görüşleri ikincil değildi, aynı zamanda coğrafi yerleşimin bizzat kendisi de kraliyeti, onların hergünkü tecrübelerinin dışında meydana getirdi. Bayrakta ve diğer resmi işlerde kraliyetin mufassal sembollerinin var olmasına karşın, sembolün kendisi üç bin mil uzaklıkta ve kendi hakikatini gerçekleştirme yollarından yoksundu. Erken dönemde Yeni İngiltere tecrübesinde Endicott İngiliz bayrağından haçı kesip çıkardığı an, Yeni İngiltereli'lerle başı belaya girdi. Böylece bu, ısrarla Hıristiyan diniyle alakalı yanlış bilgilendirilen kraliyette Puritan hoşnutsuzluğunu sembolize etti. Anayasal haklarını kaybetme korkusuyla, Puritan kardeşler bu hatayı telafi etmek için her çabaya giriştiler.

Yeni İngiltere Puritan değer ve inançlarının dayanağına ait merkezilik, İngiliz özgürlüklerinin ve sorumluluklarının veri havuzu ve koruyucusu olarak parlamentonun sembolüydü. Kendisini ve Hıristiyan dinini anlamayı reddeden bir krallıktan tedirginlikle, Yeni İngiltere Puritanları İngiliz Puritan devrimi boyunca, parlamentoya ait unsurla ittifak kurdular. Restorasyon zamanında kendilerinin anayasal tanınırlılıklarının kaybıyla bunun bedelini ödediler. Dahası 40 yılı aşkın bir süredir elde ettikleri ayrıcalık ve özel hakları en iyi şekilde korumaya çalışmalarına rağmen, kraliyete olan sadakatlerini yeniden onaylatmak zorunda kaldılar. Yeni İngiltere, bir kraliyet yöneticisine ve önemli

görevlerdeki onun birçok astına boyun eğmek ve onları kabul etmek zorundaydı. Yeni İngiltere siyasî gövdesinde Puritanlar, bu ana dek, kendilerinin değerler sisteminde yaşamadıkları kraliyet sembolünden uzaklaşmamışlardı. Değere ve kraliyetin önemine dair erken inançlarını yeniden doğrulayıp daha iyi günleri ümit ettiler.

Puritanlar bütünüyle yoksun bırakılma çekişmesinin şanlı devrim zamanında İngiltere’de başladığının farkındaydılar. William ve Mary’nin tahta geçişinden memnun oldular ve parlamentonun yükselen üstünlüğünü takdir ettiler. Parlamentonun üstünlüğüyle birlikte kraliyetin açıkça sınırlandırılması, İngiliz hayatında merkezî semboller olarak ortaya çıktı ve bunlar gerçekten Yeni İngiltere tarafından paylaşıldı. Mamafih Yeni İngiltere toplumunun merkezî değer sisteminde kraliyet ve parlamentonun işlevlerinde bir farklılık vardı.

Puritanlar, Britanya İmparatorluğunun parçası olarak yaşamaktan memnun olmalarına ve parlamento ve kraliyetin her ikisine dürüstçe boyun eğmelerine rağmen, burada İngiliz toplumunun bu iki sembolüyle onların Yeni İngiltere toplumunun merkezindeki işlevleri arasında belirsiz ve paradoksal bir ilişki kaldı. Yeni İngiltereliler sürekli olarak yenedünyada kendi hakları ve özgürlükleri kadar kendilerinin asli imtiyazlarına, sadece İngiliz olarak değil yenedünyadaki Yeni İngiltereliler olarak dönüş yaptılar. Seçim günü vaazları bu yaklaşımın gösterilebilir delilleridir²⁰. Tarihî olayların etkisi altında Yeni İngiltere, İngiltere ve Britanya İmparatorluğunda parlamento ve kraliyetin rolü ve işlevine dair İngiliz vizyonu ile Yeni İngiltere değer sistemindeki kraliyet ve parlamentonun çatıştığı noktaya itildi.

Fransız-Hint savaşının neden olduğu ekonomik problemlerin bir sonucu olarak imparatorluğun her yerindeki ve bizzat İngiltere’nin içerisindeki ekonomik problemler ve yeni düzenlemeler, parlamentonun yapısındaki temel değişiklikler, kolonilerde episkopal kiliseye piskoposlar için yürütülen mücadele, ana ülke ile koloniler arasında devam eden coğrafi uzaklık, özellikle

²⁰ Thornton, *The Pulpit of the American Revolution*, kitabın muhtelif yerlerinde; Plumstead, *The Wall and the Garden*, kitabın muhtelif yerlerinde.

Amerikan kolonileri bölümü ve İngiltere üzerinde memnuniyetsizliğe ve güvensizliğe dair büyüyen bir etki geliştirdi²¹.

İngiltere’yle büyüyen farklılıkların karşısında Yeni İngiltere’nin cevabı, onların I. Charles zamanından daha önceki cevaplarıyla karşılaştırılabilir. Onlar kraliyet ve parlamentoya dair bir ütöpik bakışa sahiptiler. Puritanlar, Hannover ailesini, parlamentonun rolüne ve işlevine saygı duymalarından, anlayışları ve desteklerinden dolayı takdir ettiler. Büyüyen zorluklar karşısında İngiltere’nin, kraliyetin, parlamentonun ya da Yeni İngiltere’nin gerçek çıkarlarıyla alakadar olamayan, bunlara göz yuman aptal siyasetçileri sorumlu tuttular. Grenville hükümetine ilk muhalefet, kraliyet ve parlamento içine alan Puritan toplumunun merkezî inanç ve değerlerinin bütünü üzerine tanzim edildi. Rıza, ahit, temel yasanın yapısı, düzenlenmiş toplumlarının istikrarı, Krallık, Parlamento ve özgürlük inançlarının tamamı, ruhban sınıfınca ve aynı şekilde politikacılarca argüman olarak kullanıldı²². Koloniler ile Britanya İmparatorluğu arasındaki rahatsız edici anlaşmazlık, bir kısım kolonistin isyanıyla sonuçlanan korku ve güvensizliğe dair ana hissiyatı tırmandırdı.

İngilizlerin geleneksel özgürlüklerini ve Yeni İngilterelilerin kendilerinin iyi kurulmuş zor kazanılmış özgürlüklerini tehdit etmek için birkaç komplo kuruldu. Özellikle Yeni İngiltere’de ve koloniler içinde, İncil’in propagandası için toplumun misyonerlik hareketinin bir sonucu olarak Boston’da, Yeni İngiltere’nin kalbinde, İngiltere Kilisesi ibadetına dair takdimden dolayı Ruhbanlar ve aynı şekilde siviller kendi kiliselerinin özgürlüklerini devirmek ve İngiltere Kilisesini kurmak için çok büyük çapta bir kumpas kurulduğundan korkmaya başladılar.

Carl Bridenbaugh Amerikan kolonilerinde piskoposluk kurma girişimi üzerindeki kargaşanın muhtemel sosyal ve politik etkilerini kabataslak çizdi²³.

²¹ Brown, *Middle-Class Democracy*.

²² Baldwin, *New England Clergy*, s. 105-121.

²³ Carl Bridenbaugh, *Mitre and Sceptres Transatlantic Faiths, Ideas, Personalities, and Politics*, Oxford University Press, New York, 1962, s. 171-340. Bu eksiksiz çalışma sonucunda; bir muhalif ideolojiye dair nefret uyandıran bir sistemi empoze etmeye meyilli bir krallık ve parlamentoya ilişkin kaygıdan dolayı piskoposların Yeni İngiltere güvensizliğinin gelişimi görülebilir.

Piskoposlar için tedirginliğin üst noktası yeni vergiler, yeni vergi toplama sistemi ve kolonilerle ilgili parlamentonun doğası ve kapsamı üzerindeki bir çerçeve müzakere bağlamında İngiltere ile koloniler arasında büyüyen yabancılaşmayla aynı zamana denk geldi. Koloni topluluğunun bütün kesimleri bu anlaşmazlıkların sonucunda bir tehlikeye düştüklerini hissettiler. Parlamento koloniler üzerindeki gücünü tanımlayıp bu gücü kabul edilemez yollarla yeni İngilterelilere uyguladığında Yeni İngiltere'nin değerler ve inançlar ekseninde kraliyet ve parlamento üzerindeki ilk belirsizliği açıktan bir muhalefet olmaya başladı. Merkez içindeki belirli güçlü sembol ve inançlar kraliyet ve parlamento sembollerini -merkez adına- bertaraf edilinceye dek artış gösteren bir harici pozisyonun içine zorladı.

Kraliyet ve parlamentonun temsilcileri olarak iktidarda yer alanlar, tedirginliği güvensizliği kurulu düzene karşı büyüyen düşmanlığı anlayamadılar. Onların birçoğu niçin devrimin meydana geldiğini hiçbir zaman anlayamadılar. Ve böylece onlar kendilerini kraliyete sadık buldular ve vakitleri geldiğinde kaçmak zorunda kaldılar²⁴. Anlaşılmaz ve korkunç hoşnutsuzluk olarak başlayan bu durum, yavaş yavaş daha doğru muhalefet ve aksiyon içinde billurlaştırdı.

Puritanizm, koloni Amerikası'nda "genel ruh durumunu hareketlendirme"de ve etkin bir şekilde kraliyet ve parlamentoya muhalefette, fikirleri ve eylemleri organize eden en etkili güçlerden biriydi²⁵. Puritanizm

²⁴ Bernard Bailyn, "Central Themes of the Revolution", ed. Stephen G. Kurtz and James H. Hutson, *Essays on the American Revolution*, W. W. Norton, New York, 1973, s. 15-18.

²⁵ a.g.e, s. 11. Bailyn'sın C. Greetz'in ideoloji konseptini sosyal değişimi etkileyen fikirler vasıtasıyla süreci ifade etmenin bir yolu olarak kullanması, Amerikan devriminin yorumunda büyük bir ilerlemeyi temsil eder. Bu aynı derecede Puritanizm ve Büyük Uyanışın rolüne uygulanabilir. "Resmi söylev, siyasi olarak ideolojiye dönüştüğünde; aksi takdirde dağılacak, ona göre hareket edilmesi güçleşecek etkili formülasyonlar, düşünceler ve yaklaşımlar içinde eridiğinde ve ifade edildiğinde; ortak bir ruh halini, "bir kamusal mülkiyet ve sosyal bir olgu" içinde "bağılantısız bir duruş, fark edilmeyen özel duygular" olarak harekete geçirdiğinde; aksi takdirde, gelişmemiş sosyal ve siyasal hoşnutsuzluğun ve o sebeple aksine elde edilebilir hedeflere onu yönlendiren ve tahrik eden ruh hali belirli bir şekil aldığına; yapısal anlayışa dair içimizdeki telaşın karışmış dürtülerini açığa çıkardığında, sembolize ettiğinde ve yüceltiğinde, güçlü hale gelir. Fakat onun gücü bağımsız değildir. Sadece formüle eder, yeniden şekil verir ve ruh hallerine, yaklaşımlara, fikirlere ve yalnız ham ya da tamamlanmamış hâlihazırda var olan bazı formlardaki gayelere yönlendirir. a.g.e, s. 11.

sürekli olarak, puritan topluma anlam ve uyum veren merkezi inanç ve değerleri göstermiş, telkin etmiş ve bu değerleri yaşamaya teşvik etmiştir. Bu sembollerin, Yeni İngiltere'nin ilk kuşak kurucuları tarafından devam ettirenlerin içeriğiyle aynı olmamasına karşın, bunlar açık bir biçimde inanç ve değerlere dayanak olan şeyden türemişlerdi. Devrim döneminin Puritan neslinden olanların ellerinde ahit, rıza gösterme, temel yasa ve özgürlük gibi semboller, ilk kez eleştirilmiş ve sonuçta, belirsizliğin kesin bir şekliyle daima devam ettirilmiş diğer merkezi iki sembolü yani kraliyet ve parlamentoyu alttan alta ortadan kalkmıştır. Yeni İngiltere Puritanlarınca açıkça telaffuz edilen bu inanç ve semboller benzer, paralel ve hatta zamanla benzemeyen inanç ve değerlerle, kraliyet ve parlamentoya karşı Amerikan kolonilerinin direncini oluşturan ve şekillendiren yeni bir ideoloji üretmek için eklemelendi.

II

1730'larda Revivalizm'in ortaya çıkışı, Amerikan kültüründe Hıristiyanlığın gelişimine ve Puritanizm'in yenilenmesine ve kökten bir meydan okuyuşla sunulmasında yeni bir aşamaya işaret etti²⁶. Revivalizm, her ne kadar Puritanizm kaynaklı olsa da, aynı derecede XVII. yüzyıl sonunda ve erken XVIII. yüzyılda Avrupa ve İngiltere'ye hızla yayılan, yönünü Amerika kıyılarına çeviren kıtasal Pietist hareketinin bir çocuğuydu. Revivalizm'e ilk bakışta Puritan bir form görünür. Oysa ki gerçekten tam tamına birçok kilit noktada Puritanizm'in karşısındadır. İki hareket ihtida deneyiminin merkeziliğini paylaşırlar, fakat Puritanizm'de ihtida deneyimi tam olarak karışık sosyal ve kurumsal bir yapının ortasında kurulmuştur. Bir anlamda, dini bir hareket olarak Revivalizm, Puritanizm'den ihtida kavramını kesip atmış ve onu üst seviyede bir bireyselciliğe ve öznelciliğe ait bir kalıba dökmüştür²⁷.

²⁶ James Ward Smith ve A. Leland Jamison'ın bu meseleyi ele alan mükemmel makaleleri için bkz., *Religion in American Life*, Princeton University Press, Princeton, 1961, Perry Miller, "From Covenant to Revival," c. 1, s. 322-360; H. Richard Niebuhr, "The Protestant Movement and Democracy in the United States." c.1, s. 26-50.

²⁷ İlk önce dikkat edilmesi gereken bu önmimli değişim belgelenmemesine rağmen, H. Schneider'in bir çalışmasında çoğu kez görmezlikten gelmiştir. *The Puritan Mind*: Henry Holt and Co., New York, 1930, s. 106-110. Bu analiz daha sonraları Joseph Haroutunian tarafından daha ileriye götürülmüştür. *Piety Versus Moralism.- The Passing of New England Theology*, Henry Holt and Co., New York, 1932), s. xxi , 9-12.

Yeni İngiltere toplumunun merkezi değer ve sembollerinin birçoğu, Amerikan kültüründe Revivalizmin ilk ifadesi olan *Büyük Uyanış* tarafından dolaylı veya dolaysız olarak kuvvet kaybına uğratıldı²⁸. Yeni İngiltere Puritan kültürünün merkezine işaret eden temel sembol ve inançlardan her biri, büyük uyanışça değiştirildiği ve tahrip edildiği ölçüde yeniden gözden geçirilecekti. Revivalizm'in yenice ortaya çıkan sembol ve inançlarının neticesi, kraliyet ve parlamentoya karşı büyüyen muhalefetin içinde beslenen, onun harekete geçmesine yardım eden ve hoşnutsuzluğun örgütlenmemiş genel hislerine şekil veren bir kaynak olarak görülecek. Böylece Revivalizm, Puritanizm'le beraber, Amerikan kolonilerinde isyan ve devrimle sonuçlanan bir yaklaşımı hazırlamaya ve desteklemeye yardım etti²⁹.

Revivalizm'e işaret eden yeni inanç, sembol ve değerler arasında özellikle dördü, hayati olması ve yeni yaklaşımların gelişmesine dair neticelere haiz olmasıyla öne çıkar. Bunlar arasından ilki, Revivalizm'in yeni insanın yaratılışı ve ona dair inancıydı. Bir günahkârın ihtidası eski adamın ölümünü ve yeni bir adamın yeniden doğuşunu ya da meydana gelişini ifade eder. İhtida etmiş inanan; günahı, eski tarz ve alışkanlıkları öldürüp yeni sorumluluklara ve disiplinin yeni formlarına açık bir yeni adamı ortaya çıkardı.

İhtida eden kişinin hayat yolunda radikal bir kırılma meydana geldi. İhtidadan önce, yanlış yönlendirilmiş hislere kapılarak ya da hayatın gerçek hedeflerine karşı yavaş yavaş kayıtsız kalarak ve bütünüyle manevi olmayan bir hayata bağlanarak kişi, Tanrıdan ve kardeşi sayılan insanlardan uzaklaştı[rıldı]. İhtidanın neticesinde insan, tamamıyla geri döndürülmüştür. Bir ihtida deneyimi, [ihtida öncesini tanımlaması açısından] eski insanın öldüğü ve Mesih'te yeni bir inananın doğduğu ontolojik bir değişimi ortaya çıkardı. Bu derin, şaşırtıcı ve tamamıyla benimsenen deneyim, inananın hayatının tümünü dönüştürdü ve onun tüm varlığı için geniş kapsamlı neticeler doğurdu.

²⁸ Alan Heimart and Perry Miller, ed., *The Great Awakenings Documents Illustrating the Crisis and its Consequences*, Bobbs Merrill, New York 1967. girişin tamamı bu analize verilir.

²⁹ Müteakip bölümde, kaynaklardan belgelendirme yapılmayacak, Büyük uyanıştan kaynaklı 4 çarpıcı husus K. Edwards, G. Whitefield ve G. Tennyson'ın çalışmalarından seçilmiş hızlı bir okumayla ya da Revival ana figürlerin herhangi biriyle bu unsurlar ortaya konulacaktır.

Puritan ve Anglikan papazlarının, yeni insan üzerindeki bu şaşırtıcı vurgusunun neticelerini hemen gördüler. Yeni İngiltere hakları üzerindeki aşamalı Britanya baskısına karşı çıkan Boston ruhban sınıfının saldırmaya yönlendirilmesiyle ayrıca, sadece John Edwards'a değil fakat özellikle onun daha az karmaşık daha az zeki takipçileri de büyük uyanışın yıkıcı eğilimleri olarak hissettiklerine saldırdılar³⁰. Puritanizm ihtida doktrininin merkeziliği üzerine kurulmuştu ve Yeni İngiltere'de, sadece gerçekten ihtida etmiş insanların tam kilise üyeliğine kabul edileceği düşünülüyordu. 1636'ya kadar kutsal topluluk sadece azizlerin hoşnutluğu için tam bir ihtida deneyimi göstermiş olanlarca idare edildi.

Bir zamanlar Yeni İngiltere tamamlanmamış ahide razı olunca; ihtidanın merkeziliği ve gerekliliği arka plana itildi. Bu, Yeni İngiltere Puritanizm'inin ihtidadan vazgeçmesi anlamında değildi; Aksine, papazlar sürekli olarak "canlandırıcı" periyotlar olarak adlandırdıkları zamanlarda ümit beslediler, dua ettiler ve onun için çalıştılar. Yeni İngiltere kilise hayatında böylesi birkaç dönem vardı. Fakat hiçbir zaman geniş yaygınlık kazanmadılar, ne de yüksek bir yoğunluk derecesi sergilediler³¹. Puritan ihtida doktrini, asla ahit ve kutsal topluluk doktrininden ayrılmadı. İhtidanın duygusal enerjisi daima dikkatlice aklın işlevi ve rolü tarafından dengelendi ve bir Kutsal Kitap hermenötüğünün muhtevasında görüldü. Dolayısıyla bu, Yeni İngiltere Puritan ihtida kavramında baskın olan yeni insan [ihtida etmiş] doktrini değildi. Bilakis, topluluk ve cemaatin her ikisi için yeni gelen bir üye olarak ihtida etmiş muhtedi insanın doktriniydi. İhtida, kutsal topluluğun/ulusun bütün yönleriyle toplam vatandaşlığın temel ilkesiydi. İhtida, öznelciliği yüksek bir seviyede somutlaştırdı, fakat aklın dengeleyen gücü ile bütün toplum bağlılığının objektifliğinin ikisine dair hususi bir dengesi olarak kaldı.

Büyük Uyanış 13 koloni arasında çeşitli menfaatleri bir araya getiren ve grup içinde işleyen bir birlik silsilesini sağlayan ilk geniş koloni hareketi olarak

³⁰ Joseph Tracy, *The Great Awakening; A History of the Revival of Religion in the Time of Edwards and Whitefield*, Tappan and Dennet, Boston, 1842, s. 302-387. Ayrıca bkz. Edwin Gaustad, *The Great Awakening*, Harper and Row, New York, 1964, s. 80-101.

³¹ Jonathan Edwards, *The Works of Jonathan Edwards*, ed. C. C. Goen, Yale University Press, New Haven 1972, c. 4; *The Great Awakening*, s. 4-5, 114-115, 145-146, 562.

yorumlanmaktadır. Bazı tarihçiler, bunun kolonilere ortak kimliğin herhangi bir anlamını veren ilk hareket olduğunu tartışacak kadar ileri gittiler³². Yorulmak bilmez George Whitfield'ce örneklenen gezgin papazlar, pişmanlık ve kurtuluş mesajlarını taşıyarak koloniden koloniye dolaştılar. Whitfield'in Amerika'ya birçok seyahati ve onun kolonilere çapraz hatlar çizerek gitmesi ve her büyük şehirde görünmesi, hareketin kapsamını ve önemini belgeler. Büyük Uyanışın önemi, sadece onun koloniler içinde ikna ediciliğinde değil fakat daha fazla değilse, aynı seviyede, onun XVIII. yüzyıl ortalarında Amerikan kültürüne zerk ettiği düşünce ve inançlarda yatar.

Yeniden doğuş yeni bir insana, yeni bir oluşa, yol açtı. Yeni insan toplumda eski insandan ayrılmış olmamasına karşın, vurgu yeninin üzerindeydi. Kararın [ihtida] yüceltilen bir anlamı, toplumda onu [yeni adamı] çevreleyenlerin hepsinden onun farklılığıyla alakalı olarak kendi halini düşünmenin bir üst seviyesine götürdü. Mühtedi inanan, başka şeylerle olduğu gibi, kaçınılmaz olarak geleneksele karşı geniş bir hoşnutsuzluğa götüren kendi sahip olduğu eşsizliğin tadını çıkardı.

Büyük uyanışın mühtedileri, Puritanlar gibi, değer ve sembollerin aynı merkezî gruptandırılmasına bağlı olmalarına karşın, toplumda bu değerleri sembolize edip ancak onları tamamıyla yaşamayan elitin üst seviyede eleştirisini yapan bir mutlaklık derecesinde devam ettirmeye eğilimliydi. Yeni insan yeni olacaktı ve kendi bağlılığını doğrudan bütünüyle ifade edecekti. İnançlı mühtedi grinin tonlarını değil fakat sadece iyinin ve kötünün, doğru ve yanlışın uç noktalarını gördü. Burada ara tonlar diye bir şey yoktu. Yeni insan geleneksel değer ve inançları sorguladığında, çoğunlukla bu [sorgulanmış] onları bozmak ya da onları bir tarafa koymak için değil, fakat tam, kesin ve mantıksal bir talebi özenle savunmak içindi. Çoğu kez bu mantıki talep olarak bilinen şey, bizzat kendilerinin değerlerine doğrudan muhalefete yol açtı.

Büyük Uyanış sadece geleneksel değerleri sorgulamaya eğilimli Yeni insana olan inancı yaratmadı, ayrıca o, yeni bir çağa dair bir imajı da yarattı. Bu imaj, daha erken Puritan ideallerinin bir reddi değildi. Daha çok bu, onları daha

³² William W. Sweet, *Revivalizm in America*, Charles Scribner's Sons, New York, 1944, s. 24-27.

öte bir basamağa taşıma ve bu değerleri tarihte özel bir zamanda Amerikan toplumuna doğrudan uygulama girişimiydi. Jonathan Edwards *History of Work of Redemption* kitabında seçilmiş insanlar konusunun yeni bir versiyonunu resmetti³³. Puritanlar dünyanın geri kalanı için hem sivil hem ruhanî olarak bir hükümet formu sunmaları bakımından bir ışık ve bir örnek değildiler, artık bunun çok ötesine hareket etmişlerdi.

Edwards'a göre Amerika, dünya üzerinde Tanrının krallığının merkeziydi. Bu yeniçağın şafağının söktüğü yerd. Uyanışçı vaizlerin kendileri böylesi bir mefhumun delilleriydiler³⁴. Tanrının ruhu uzun süredir bütün kâinat için kendi planlarını gerçekleştirmek için tarihte işbaşındaydı. O'nun krallığı kısmen çoktan gelmiş ve tedrici olarak göz önüne serilen bir düşünceye sahipti. Son yargılamadan ve bütün şeytanlar yenilmeden önce, insanlık tarihi ilk önce bir musibet zamanını tecrübe edecek ve sonra mükemmel erdem ve yaratıcılık dönemine girecekti. Edwards, tarihin bu noktaya ulaştığına ve Tanrının ruhunun kendisini dünyaya doğru yeni bir canlı ve yaratıcı bir yolla boşaltmak üzere olduğuna ikna edilmişti. Amerika bu hareketin merkezi olacaktı ve Tanrının ruhunun bütün insanlığa görüneceği dünyadaki bu noktaydı. Toplam bir dünya tarihine dair Edwards'ın bakışı Amerika'da ve özelde Yeni İngiltere'de konuşlanmış Kutsal Ruhun yeni bir çağıyla doruğa ulaştı³⁵.

Yeni insanın ve yeniçağın bir araya getirilmiş vizyonu, Amerika'nın kolonileri arasında ferdiyete ve biricikliğe dair bir şuuru kurmaya yardımcı bir içerikte ortaya çıktı. Yeni bir çağın ilk devrelerine katılan yeni insanlar kolayca eski çağın daha dar geleneklerine olan inancını yitirir hale gelebildi. Revivalizm'de aniden oluşturulacak muhteşem bir geçmişin üzerine kendi görüşlerini sabitleyen yeni mühtedilerin ve liderlerin birkaçında bir şuur vardı. Fakat bir yeniçağın ve dönemin içeriğinde çoğu kez bu eski değerlerin görüldüğü, şimdi aynı derecede gerçektir. Geleneksel otorite –ki bunlar yerel idareciler, parlamento ya da kraliyet olsun- doğan yeni bir çağın perspektifinden biraz farklı olarak baktı. Britanya idaresine dair yeni bir eleştirel ideolojiyi

³³ *The Works of President Edwards in Four Volumes*, Leavitt and Allen, New York, 1857 c. 1, s. 491-497.

³⁴ Edwards, *The Works of Jonathan Edwards*, "Some Thoughts Concerning the Revival," s. 353.

³⁵ a.g.e s. 358.

cesaretlendirmede Revivalizm'in etkisinin gerçek derecesinin belirlenmesi zor olsa da yine de bu devrimin liderleriyle ortak sebebi oluşturan Revivalizm saflarındaki sivillerin ve liderlerin sayısının farkına varmak dikkate değerdir.

Belki yeni insana ve yeni çağa inançtan daha da önemlisi, Revivalizm'in Kutsal Ruhun merkeziliği üzerindeki ısrarı ve onun dini hayattaki önemi idi. Ruh akidesi, yeni insanı yaratan ihtida tecrübesiyle Tanrının koruyucu eylemi sayesinde oluş kazanan yeni çağın ihtida tecrübesinin arasındaydı. Ruh bütün dini hayatta mükemmel bir düzenleyiciydi. Sadece Ruhun yönlendirdikleri hakiki dini otoriteye misal teşkil edebilir ve onu taşıyabilir. Yalnız Ruhun bu yeniden doğuşlarına papazlığın sorumluluğu emanet edilebilirdi. Zira yeterince muhtedi olmamışlar aslında Hıristiyanlığa zararlıydılar.

Güçlü geleneklerin dışında kullanıldığında “Ruh işitildiği yerde uçar” Kutsal Kitap uyarısı bütün dini otoriteleri ve birçok durumda bütün otorite formlarını alttan alta ortadan kaldırmaya eğilimliydi. Bu, ibadet yoluyla dini ifadenin koşullarını belirlemek için, idarecilerin hak ve yetkileri kadar geleneksel ruhani idarecilerin otorite ve güçlerini ilk kez ciddi bir şekilde sorgulayan büyük uyanışın çocuğuydu.

Profesör Richard L. Bushman Revivalizm'in neticelerini ve devrimden hemen önce Connecticut'ta sosyal düzen için Revivalizm'in ruh üzerindeki vurgularını kabaca çizdi³⁶. Jonathan Todd'un *Civil Rules* adlı çalışmasından, Revivalistlerin “Mesih'in kendisinin bütün insani kuralları belirlediğine dair onların hafif meşrep akidelerini suçlayarak, insanlar arasında bütün idare, yetki ve gücü küçümseyecekleri” vurgusunu alıntılıdı. Yine Todd'dan iktibasla ayrıca doğru dürüst ihtida etmemiş olarak sivil ve ruhani liderleri için onların nasıl ihtida etmemiş, Tanrının işinin *karşıtları* ve kendilerinin sahip olmadıkları bir otoriteyi zorla gaspedenler olarak bu insanların liderleri ve yöneticileri olarak nasıl kabul ettiklerini belirtti³⁷. Bushman ayrıca şuna dikkat çekti: Connecticut'taki Episkopal lider Samuel Jackson, gerçek otoriteyi tanımama

³⁶ Richard L. Bushman, *From Puritan to Yankee: Churches and Social Order in Connecticut, 1690-1765*, New Haven, Yale University Press, 1967.

³⁷ Jonathan Todd, *Civil Rulers the Ministers of God: . . . Election Day Sermon, May 11th, 1749*, New London, 1949, s. 2. Bushman'dan naklen, Bushman, *From Puritan to Yankee*, s. 271.

konusunda Revivalizm ve demokrasiyi aynı kefeye koymuş ve şöyle demiştir: “Katı bir şekilde uygulanan dindeki şevke dayalı kibirli anlayışlar ve pratikler ile cumhuriyetçi güruhun sahip olduğu prensipler, pratikler ve siyaset; kendilerini yüksek bir seviyede kabul etmeleri ve her birinin kendisini devlet adamı ve ruhani olarak görmesi; sonuçta daimi bir çekişme ve hizipleşmeyi de beraberinde getirmiştir”³⁸.

Kimse Revivalizm'in bir sonucu olarak çeşitli kiliseler içindeki iç karışıklıkların, anlaşmazlıkların ve ayrılığın yaygın bir şekilde boy göstermesini, patlak vermesini reddedemez. Ruhani otoriteler üzerinde tartışıldı ya da görmezlikten gelindi. Revivalistler, hiçbir vergi ödemedi kendi dini formları için tam bir özgürlük kazanmak endişesiyle inanmadıkları dini formları destekleyerek, ruhani ve sivil idareye, her türlü otoriteye karşı, kendileri için doğrudan özgürlüğü elde etme gayretiyle sürekli bir kampanya başlattılar. Aşırı geleneksel kaynaklı ya da Hıristiyan inancın Revivalist konsepti için bir tehlike arz eden ihtida etmemiş görünen ruhani liderliğe saldırmakta tereddüt etmediler.

Böylelikle kiliseler –eski taraf-yeni taraf, eski ışık-yeni ışık– olarak birçok kampa ayrıldı. Gerçekten Revivalistler, bizzat kendisinde bir ispatı olan geleneksel otoriteye saldırmaya meyilliydiler. Ki bu, sözde adil bir dava adına geleneksel otoritenin doğrudan saldırıya uğrayabileceği manasına geliyordu. Revivalistler, kendi özgürlüklerini muhtemel psikoposluk müdahalesine karşı muhafaza etmek için mücadele eden, fakat onlarla daha uzun süre ibadet edemeyen inançlı kardeşler için doğrudan özgürlüğün genişlemesini reddeden bu Puritan soyundan gelenler kısmıyla uyuşma olmayacağı iddiasını göstermekten geri durmadılar. Bir hareket başarılı bir şekilde ruhban ve idareci sınıfının otoritesine saldırdığında, gerekirse kraliyet ve parlamentoya bürünmeye hazırdı.

Puritanizm dışındaki kesimde ortaya çıkan Revivalizm, bizzat Puritanizm çoğu merkezi inanç ve sembollerini paylaştı. Fakat Büyük Uyanış, aynı bu inançları dönemin çağdaş elit tabakasında somutlaştırıldığı gibi, bu aynı değer ve inançların üst seviyede eleştirilecek olmasına inançlıların meyilli olduğu böylesi bir yolla algıladı. Onlar Puritanları kendi sahip oldukları temel inançlara

³⁸ a.g.e, s. 273.

dair sadakatsiz ve onları kendi mantuki neticeleri sayesinde taşıyamayanlar olarak gördüler. Revivalistler, Puritan değer ve inançların hayalî bir bakışın ne demek olabileceğinin farkındaydılar. Eninde sonunda aslında onlar iktidarın geleneksel elit figürlerini, ruhban sınıfını ve sivil idarecileri, yeni bir figürle yeni bir adamla -Ruhdan yeni doğmuş ve mühtedi hayat sürdüren herhangi bir adamla- yer değiştirdiler. Böylece sivil adam Hristiyan topluluğun merkezi figürü olarak tezahür edip bütün insanları Kutsal Ruhun hakikatine göre yargılamak ve yönetmek için hazırlandı.

III

Devrim gerçekten muhafazakâr bir topluma kolayca gelmez. Kraliyet ve parlamentoya karşı silahlanmış muhalifler, muhalif koloni liderlerinin karşısına bile bir sürpriz olarak ortaya çıktılar. Gerçek devrim, Britanya vatandaşı olmanın ifade ettiğiyle Amerikalılaştırılmış olmaya dair anlayışlarını bağdaştırmanın giderek zorlaşmasına ulaştıklarından dolayı ilk önce kolonistlerin kalplerinde ve şuurlarında gerçekleşti. Sorunun kaynağı ne sıradan ne de dolaysızdı. Hoşnutsuzluğun nedenleri çok seçenekli ve karışık ve kökenleri kolonilerin özellikle Yeni İngiltere'nin kuruluşundaydı.

Din, kolonileri bir oluşuma getiren ve onları topluma alttan hazırlayan birtakım sembol, inanç ve değerlerle destekleyen esas kuvvetlerden biriydi. En az iki açıdan din, isyandan önce gelen kalbin ve aklın devrimini doğrudan besledi. Puritanizm Yeni İngiltere toplumunun yaşadığının dışında bir merkez oluşturdu. Sembol, değer ve inançlardan oluşturulan bu merkez daima yüzeysel seviyede kraliyet ve parlamento olan iki unsuru içerdi. Tarih sökün ettikçe, Yeni İngiltereliler aşamalı olarak bu çevresel unsurları, merkezin bizzat kendisinden gelen ağır saldırı altında kalmaya zorladılar. Öyle ki Kraliyet ve parlamento, İngiltere'nin organik toplumuna ve onun sakinlerinin özgürlüklerinin yapısına, temel yasanın yönetimine, hükmüne, rızaya ve ahidin merkezi değerlerine zararlı olarak telakki edildi. Böylece Puritanizm kraliyet ve parlamentoya karşı duruşta bir devrime yol açmada bir ana güçtü.

Benzer bir tarzda Büyük Uyanışın Revivalizm'i, şüphesiz Puritanizm merkezi sembollerine dönüşü ve sadece kraliyet ve parlamentonun değil, ayrıca

kurulu ruhban sınıfının ve hükümetin aynı şekilde sivil idarenin geleneksel rolü ve gücünü sorgulayan yeni değerler ve inançlar sundu. Revivalizm 13 koloniye süratle yayıldı ve onların paylaştıkları ilk ortak yerli hareketi temin etti. Yeniçağa ve yeni insana inancı süresince, geçmişi sorgulaması ve geleceğe açık olunması için binlercesini yetiştirdi. Topluluğun ve otoritenin miras bulmuş şekillerinin canına okunmuş ve sorgulanmıştı. Tanrının Ruhunun özgür hareketi altında sivil sınıfın yeni bir konum kazandığı ve eleştirel kaynağın gerçekten bütün muhtedi inananlarca elde edilebilir hale geldiği dini hayata bir boyut önerildi. Kolonistlerin günlük çalışanları Britanya imparatorluğuna karşı hoşnutsuzluğun ve moral bozukluğun büyüyen oranını yansıttı. Revivalizm, bu hoşnutsuzluğun derinleşmesine yardım eden ve bir eleştiricilik kaynağı ve yeni ihtimallerin bir vizyonu olan birtakım sembol ve inançlar sunan en güçlü kuvvetlerden birini sağladı. Revivalizm'in Amerikan devrimini beslemesi böyle olmuştur.